

ASSAIG SOBRE L'ENTENIMENT HUMÀ

LLIBRE I

Capítol II

No hi ha principis innats en la ment

La manera com adquirim tot coneixement basta per provar que no és innat

§ 1. És opinió establerta entre alguns que en l'enteniment hi ha certs principis innats; certes nocions primàries o caràcters com si diguéssim impresos en la ment de l'home, que l'ànima rep en el primer moment de la seva existència i que du amb ella quan arriba al món. Per convèncer el lector imparcial de la falsedat d'aquesta hipòtesi, bastaria mostrar només (tal com espero fer en les diferents parts d'aquest assaig) com els homes, simplement amb el recurs a les seves capacitats naturals, poden aconseguir tot el coneixement que tenen, sense l'ajuda de cap impressió innata, i com poden arribar a la certesa sense cap d'aquestes nocions o principis innats. Perquè m'imagino que tothom admetrà que no tindria sentit suposar que són *innates* les idees de color en una criatura a la qual Déu va donar la vista i el poder de rebre-les per mitjà dels ulls a partir dels objectes externs. I no deixaria de ser poc raonable atribuir algunes veritats a certes impressions de la natura i a certs caràcters innats, si podem observar en nosaltres mateixos algunes facultats adequades per obtenir un coneixement fàcil i cert d'aquelles veritats, com si estiguessin originàriament impreses en la nostra ment.

Però com que no ens està permès sense censura seguir els nostres pensaments en la recerca de la veritat quan ens porten, per poc que sigui, lluny dels camins habituals, exposaré les raons que em feren dubtar de la veritat d'aquella opinió, a fi que em pugui excusar del meu error, si és que es tracta d'un error; cosa que deixo a la consideració de tots els qui, com jo mateix, es disposen a acceptar la veritat allà on la trobin.

El millor argument és l'assentiment general

§ 2. No hi ha una opinió més comunament acceptada que la que estableix que hi ha certs principis, tant especulatiu com pràctics (parlem d'uns i altres), universalment admesos per la humanitat, fet pel qual s'argumenta que es tracta d'impressions permanents que reben les ànimes dels homes en el primer moment de la seva existència, i que elles, d'una forma tan necessària com real, porten quan arriben al món, tal com passa amb qualsevol facultat inherent a l'ànima.

L'assentiment universal no prova res innat

§ 3. Aquest argument, extret de l'assentiment universal, té el següent inconvenient: que encara que de fet fos cert que hi ha veritats admeses per tota la humanitat, això no provaria que fossin innates, mentre hi pugui haver una altra forma de mostrar com han arribat els homes a tenir aquest assentiment universal, en allò que tots admeten; cosa que em penso que es pot fer.

«El que és, és» i «és impossible que una mateixa cosa sigui i no sigui»: dues proposicions no universalment admeses

§ 4. Però el pitjor és que aquest argument de l'assentiment universal, que s'utilitza per provar principis innats, segons el meu parer demostra que no hi ha cap principi d'aquesta mena: perquè no hi ha cap principi al qualla humanitat assenteixi d'una manera universal. Començaré pels principis especulatiu, exemplificats en aquells famosos principis de la demostració: «El que és, és» i «és impossible que una mateixa cosa sigui i no sigui», als quals cal atribuir, em penso, més que a cap altre, el títol d'innats. Aquests principis han adquirit tal reputació de ser màximes universalment acceptades que seda molt estrany que algú pogués posar-los en dubte. Tanmateix, em prenc la llibertat d'afirmar que aquestes proposicions són tan lluny de rebre l'assentiment universal que podem dir que una gran part de la humanitat les ignora.

Aquests principis no els tenim naturalment impresos en l'ànima, perquè els desconeixen els infants, els idiotes, etc.

§ 5. Perquè, primer, és evident que els infants i els idiotes" no en tenen la més mínima percepció o idea, i aquesta mancança ja es basta per destruir aquell assentiment universal, que forçosament ha de ser el concomitant necessari de tota veritat innata. Em semblaria gairebé contradictori sostenir que hi ha veritats impreses en l'ànima que l'ànima no percep ni entén: «estar imprès», si ha de tenir algun significat, no pot voler dir altra cosa que «certes veritats són percebudes». Perquè imprimir alguna cosa en la ment sense que la ment la percebi em sembla, en efecte, molt poc intel·ligible. Si, per tant, els infants i els idiotes tenen ànima i tenen ment, que és on aquelles veritats s'imprimirien, inevitablement les haurien de percebre i conèixer necessàriament i donar-hi assentiment; però, com que no reaccionen així, és evident que aquelles impressions no existeixen. Perquè si no són nocions naturalment impreses, ¿com podrien ser innates? I si són nocions impreses, ¿com podrien ser desconegudes? Dir que una noció està impresa en la ment i al mateix temps dir que la ment la ignora i que fins ara no n'ha tingut cap notícia és reduir a no res la impressió. De cap proposició podem dir que la tenim en la ment però que la ment mai no l'ha coneguda i mai n'ha tingut consciència. Perquè, si això passés en algun cas, aleshores podríem dir, amb la mateixa raó, que totes les proposicions vertaderes, a les quals pot assentir algun dia la raó, les tenim en la ment i que, per això, s'hi troben impreses. En efecte, si d'alguna d'aquestes proposicions podem dir que està en la ment, però que no ha estat mai coneguda, només és perquè la ment és capaç de conèixer-la; així es comporta la ment respecte de totes les veritats que alguna vegada coneixerà. Més encara: així es com poden estar impreses en la ment totes les veritats que la ment mai no ha conegut i mai no podrà conèixer, perquè podem viure molt de temps i morir a la fi ignorant moltes de les veritats que la nostra ment pot conèixer fins i tot amb certesa. De manera que, si la capacitat de conèixer ha de ser la impressió natural que estem discutint, totes i cadascuna de les veritats que podem arribar a conèixer seran, per aquesta raó, innates; i aquesta gran qüestió quedarà reduïda a una manera molt impròpia de parlar perquè, si per una banda pretén afirmar el contrari, per l'altra no diu res de diferent del que diuen els que neguen els principis innats. Perquè ningú, penso jo, ha negat mai que la ment pot conèixer algunes veritats. És aquesta capacitat, diuen, la que és innata, mentre que el coneixement és adquirit. Però, aleshores, ¿a què treu cap tanta insistència a favor de màximes innates? Perquè si hi ha veritats que poden estar impreses en l'enteniment sense ser percebudes, no sé veure com poden diferir, pel que fa al seu origen, de les veritats que la ment pot conèixer: cal que siguin totes innates o totes adventícies; i és empresa vana voler distingir-les. Per tant, qui parli de nocions innates en l'enteniment no hauria de dir (si amb això pretén diferenciar una certa classe de veritats) que aquestes veritats es troben

en l'enteniment, per bé que l'enteniment mai no les hagi percebudes i que de fet les ignori del tot. Perquè si aquestes paraules «estar en l'enteniment» tenen algun sentit propi, signifiquen «ser comprès». De manera que estar en l'enteniment i no ser comprès, estar en la ment i mai no ser percebut, és el mateix que dir «alguna cosa està i no està en la ment o en l'enteniment». En conseqüència, si aquestes dues proposicions «el que és, és» i «és impossible que una mateixa cosa sigui i no sigui» són per natura nocions impreses, els infants no poden ignorar-les: els infants i tots els qui tenen ànima han de posseir-les necessàriament en l'enteniment, saber que són certes i donar-hi l'assentiment.

LLIBRE II

Capítol VIII

Algunes consideracions més sobre les idees simples

Idees positives que tenen per causa una privació

§ 1. Pel que fa a les idees simples que provenen de la sensació, cal tenir en compte que tot allò que per constitució natural és capaç, per mitjà de l'excitació dels sentits, de causar alguna percepció en la ment produeix per aquest fet una idea simple en l'enteniment; aquesta idea, sigui quina sigui la seva causa externa, un cop advertida per la nostra facultat de discernir, la ment la contempla i la considera com una idea positiva real en l'enteniment, igual com qualsevol altra idea, tot i que, potser, la seva causa no és més que una privació en l'objecte.

§ 2. Així, les idees de calor i fred, llum i foscor, blanc i negre, moviment i repòs, són idees igualment clares i positives en la ment; tot i que, potser, algunes de les causes que les produeixen són només privacions en els objectes d'on els nostres sentits deriven les idees. Quan l'enteniment rep aquestes idees, les considera totes com a idees positives distintes, sense investigar les causes que les produeixen: una investigació que no pertoca a la idea que es troba en l'enteniment, sinó a la natura de les coses existents fora de nosaltres.' Hi ha dues coses molt diferents, que cal distingir amb cura: una cosa és percebre i conèixer la idea de blanc o de negre, i una altra del tot diferent examinar quina espècie i quina disposició de partícules hi ha d'haver en la superfície d'un cos per fer que un objecte sembli blanc o negre.

§ 3. Un pintor o un tintorer, que mai no ha investigat les causes dels colors, té les idees de blanc i de negre, i de la resta de colors, tan clares, perfectes i distintes en l'enteniment -i potser les té encara més distintes- que el filòsof que s'ha dedicat a considerar les seves naturaleses i creu que sap fins a quin punt cadascuna d'elles es deu a una causa positiva o privativa; i la idea de negre no és menys positiva, en la ment del pintor, que la de blanc, tot i que la causa d'aquell color potser no és més que una simple privació en l'objecte extern.

§ 4. Si el propòsit de la meua empresa actual fos investigar les causes naturals i la manera de percebre, em veuria obligat a donar la següent raó per explicar com una causa privativa pot, almenys en alguns casos, produir una idea positiva, a saber: que, tenint en compte que totes les sensacions que es produeixen en nosaltres són només diferents graus i maneres de ser moguts els nostres esperits animals, diversament activats pels objectes externs, la disminució de qualsevol moció anterior ha de produir una sensació nova tan necessàriament com la produiria una variació o un increment de la mateixa moció; i introduiria així una idea nova que dependria només d'un moviment diferent dels esperits animals de l'òrgan en què es produeix la sensació.

§ 5. Però si les coses són d'aquesta manera o no és una qüestió que no determinaré aquí, sinó que faré una crida a l'experiència de cadascú per saber si l'ombra d'una persona, que no és més que absència de llum (i com menys llum hi ha més discernible és l'ombra), no provoca, quan algú la mira, una idea tan clara i tan positiva en la seva ment com la persona mateixa vista a la més clara llum del sol. A més, el dibuix d'una ombra és

una cosa positiva. Certament, tenim noms negatius, que no representen directament idees positives, sinó l'absència d'aquestes idees, tals com *insípid, silenci, no-res*, etc., paraules que denoten idees positives, com per exemple *gust, so, ésser*, però assenyalant que no hi són presents.

§ 6. Podem dir, doncs, que veritablement veiem la foscor. Perquè, si suposem un forat absolutament fosc, del qual no en surt cap llum reflectida, el cert és que en podem veure la forma, o bé podem dibuixar-la: i em pregunto si la idea que produeix la tinta amb què escric ve potser per una altra via. Proposant aquí causes privatives a idees positives segueixo l'opinió comú; però, en el fons, és difícil determinar si hi ha idees que provenen d'una causa privativa, fins que no es determini si el repòs és més privació que el moviment.

Idees en lament; qualitats en els objectes

§ 7. Per descobrir millor la natura de les nostres idees i parlar d'aquest assumpte d'una manera entenedora, és convenient distingir-les quan són idees o percepcions de la nostra ment i quan són modificacions de matèria en els cossos que causen en nosaltres les percepcions: de forma que no creguéssim (com passa ordinàriament) que són exactament imatges i semblances d'alguna cosa inherent en l'objecte que les produeix; perquè la majoria de les idees de sensació que hi ha en la ment s'assemblen tan poc a alguna cosa existent fora de nosaltres com poc semblants són les nostres idees respecte dels noms que les representen, tot i que només el fet d'oïr-los ja fa que les pensem.

§ 8. Anomeno *idea* tot allò que la ment percep en si mateixa o tot allò que està immediatament present en l'enteniment quan percebem o pensem; i el poder de produir una determinada idea en la ment l'anomeno *qualitat* de l'objecte on rau aquest poder. I així, la bola de neu que té el poder de produir en nosaltres les idees de blanc, fred i rodó, és a dir, els poders de produir en nosaltres aquestes idees, com a poders presents en la bola de neu, els anomeno qualitats; i aquests poders, com a sensacions o percepcions en l'enteniment, els anomeno idees. I si alguna vegada parlo de les idees com si estiguessin en les coses, cal entendre que em refereixo a les qualitats dels objectes que produeixen en nosaltres aquelles mateixes idees.

Qualitats primàries i secundàries

§ 9. Vist això, cal distingir en els cossos dues formes de qualitats. Primer, aquelles que són del tot inseparables del cos en qualsevol estat en què es trobi, i que el cos manté constantment en totes les alteracions i canvis que pateix, sigui quina sigui la força a què pugui estar sotmès; o aquelles també que els sentits constantment troben en cada partícula de matèria amb massa suficient per ser percebuda, i que la ment considera inseparables de cada partícula de matèria, per bé que siguin massa petites per ser percebudes de forma individual pels nostres sentits. Per exemple, prenem un gra de blat i el dividim en dues parts: cada part manté la solidesa, l'extensió, la forma i el moviment. Dividim-lo de nou i cada part manté encara les mateixes qualitats; continuem dividint fins que les parts no siguin ja perceptibles: cada part seguirà mantenint totes les qualitats. Perquè la divisió (que és el que un molí o una trituradora o qualsevol altre estri causa en qualsevol cosa reduint-la a parts insensibles) no pot mai eliminar la solidesa, l'extensió, la forma o el moviment de cap cos; l'únic que fa és convertir en dues o més masses distintes de matèria allò que abans n'era una de sola; masses distintes, que reco-

neixem com a cossos distints, un cop la divisió n'ha generat un nombre determinat. Aquestes qualitats les anomeno *qualitats originals i primàries* d'un cos, i son per exemple la solidesa, l'extensió, la forma, el moviment o el repòs i el nombre, qualitats que produeixen en nosaltres *idees* simples, tal com podem observar, penso jo.

§ 10. Segon, aquelles qualitats que veritablement no són en els objectes mateixos res més que poders o potències per produir en nosaltres sensacions mitjançant les qualitats primàries dels objectes, és a dir, mitjançant la massa, la forma, la textura o el moviment de les seves parts insensibles, com els colors, els sons, els sabors, etc., aquestes, dic, les anomeno *qualitats secundàries*. Hi podem afegir una tercera classe, que tothom està d'acord en dir que són simplement poders, tot i que són qualitats de l'objecte tan reals com aquelles que, acomodant-me a la manera habitual de parlar, anomeno *qualitats i*, per distingir-les, *qualitats secundàries*. Perquè el poder del foc per produir un color nou o una nova consistència en la cera o en el fang, mitjançant les seves qualitats primàries, és tant una qualitat del foc com la potència que té per produir en mi una nova idea o sensació d'escalfor o de cremada, que no he sentit anteriorment, per mitjà de les seves qualitats primàries, és a dir, la massa, la textura i el moviment de les seves parts insensibles.

De quina manera les qualitats primàries produeixen les idees

§ 11. El que hem de considerar ara és com els *cossos* produeixen en nosaltres idees, i està mol clar que és per *l'impuls*, l'única manera possible de concebre com els cossos operen els uns sobre els altres.

§ 12. Els objectes externs no rauen en la nostra ment en el moment de produir en ella idees, i malgrat això percebem les qualitats originals de cadascun d'ells a mesura que un darrere l'altre afecten els nostres sentits; per tant, hi ha d'haver evidentment un cert moviment que des dels objectes passa pels nostres nervis, o pels esperits animals, d'algunes parts determinades del cos, fins arribar al cervell, o a la seu de les sensacions, per produir en les nostres ments les idees particulars que tenim dels objectes. I com que l'extensió, la forma, el nombre i el moviment dels cossos d'una magnitud observable poden ser percebuts a distància mitjançant la vista, és evident que alguns cossos individualment imperceptibles han d'anar de l'objecte que contemplem fins als nostres ulls, traslladant d'aquesta manera un cert moviment al cervell, on hi produeix les idees que tenim dels objectes.

Com ho fan les qualitats secundàries

§ 13. Podem concebre de la mateixa manera com es produeixen les idees de les qualitats secundàries, a saber: per l'acció de partícules insensibles sobre els nostres sentits, tal com passa amb les idees de les qualitats originals. Perquè és sabut que hi ha cossos, una bona munió d'ells, que són tan petits que no som capaços de descobrir, per mitjà dels nostres sentits, la seva massa, forma o moviment, tal com és el cas evident de les partícules d'aire i d'aigua, i d'altres encara extremadament més petites que aquestes, i potser molt més petites del que ho són les partícules de l'aire o de l'aigua respecte de les d'un pèsol o de la calamarsa. Suposem ara que els diferents moviments i figures, la massa i el nombre d'aquestes partícules, impressionant els diferents òrgans dels nostres sentits, produeixen en nosaltres aquelles sensacions tan diverses que tenim a partir dels colors i la flaire dels cossos; per exemple, una viola boscana, mitjançant l'impuls

d'aquestes partícules insensibles de matèria de figures i masses peculiars, i segons diferents graus i modificacions dels seus moviments, causa que en la nostra ment hi hagi les idees del color violeta i de l'aroma suau d'aquesta flor. Perquè no és més difícil concebre que Déu ha annexionat aquestes idees a moviments amb els quals no mantenen cap semblança, que ho pugui ser concebre que ha annexionat la idea de dolor al moviment d'un tros d'acer que fendeix la nostra carn, amb el qual aquesta idea no manté tampoc cap semblança.

§ 14. El que he dit sobre colors i olors, ho podem aplicar igualment als sabors i als sons i demés qualitats sensibles similars, totes les quals, sigui quina sigui la realitat que, per 'error, els atribuïm, de fet no són res en els objectes mateixos, llevat de poders capaços de produir en nosaltres diverses sensacions, i que a més depenen de les qualitats primàries, és a dir, de la massa, la forma, la textura i el moviment de les seves parts; tal com he dit.

Les idees de les qualitats primàries són semblances; les de les secundàries, no

§ 15. És fàcil, em penso, deduir de tot això l'observació següent: que les idees de les qualitats primàries dels cossos són semblances d'aquestes mateixes qualitats, i que els seus arquetipus existeixen realment en els objectes: però que les idees produïdes en nosaltres per les qualitats secundàries no s'assemblen gens a aquestes qualitats: no hi ha res present en els objectes que s'assembli a les seves idees. En els objectes a què ens referim, a partir de les idees, només hi ha el poder de produir aquelles sensacions en nosaltres: i allò que és dolç, blau o calent segons la idea no és res més que certa massa, forma i moviment de les parts insensibles en els cossos mateixos, als quals apliquem aquells noms.

§ 16. De la flama diem que és calenta i lleugera; de la neu, blanca i freda, i del sucre, que és blanc i dolç, degut a les idees que produeixen en nosaltres. Comunament creiem que aquestes qualitats són la mateixa cosa en els objectes i en les nostres idees: uns la semblança perfecta de les altres, la seva imatge especular; la majoria de persones jutjaria extravagant que es digués el contrari. Això no obstant, qui vulgui considerar que un mateix foc a certa distància produeix la sensació de calor i a una distància més curta una sensació molt diferent de dolor, hauria de preguntar-se a si mateix quina raó té de dir que la seva idea de calor, que li ha produït el foc, està realment present en la flama, mentre que la seva idea de dolor, que li ha produït igualment la mateixa flama, no està en el foc. ¿Per què la blancor i la fredor estan en la neu i el dolor no, si la neu produeix totes aquestes idees en nosaltres, no podent-ho fer de cap altra manera que mitjançant la massa, la forma, el nombre i el moviment de les seves parts sòlides?

§ 17. La massa, la forma, el nombre i el moviment particulars de les parts del foc o de la neu es troben realment en el foc i en la neu, tant se val que els nostres sentits els percebin com que no: per això poden ser anomenats *qualitats reals*, perquè realment existeixen en els objectes. Però la llum, la calor, la blancor o la fredor, no existeixen amb més realitat en els objectes que la malaltia o el dolor en el manà: Eliminem la seva sensació; fem que els ulls no vegin la llum o els colors, que les oïdes no sentin els sons, que el paladar no assaboreixi i que el nas no flairi; i tots els colors, els sabors, les olors i els sons, com que són idees particulars, s'esvaniran i cessaran, i romandran reduïts a les seves causes, és a dir, a la massa, la forma, el nombre i el moviment de les parts.

§ 18. Un floc de manà de massa apreciable pot produir en nosaltres la idea d'una forma rodona o quadrada, i, si el desplaçem d'un lloc a l'altre, la idea de moviment. Aquesta idea de moviment representa el moviment tal com realment es troba en el manà en moviment. Un cercle o un quadrat són el mateix com idees o com existents; en la ment o en el manà. I tant el moviment com la figura existeixen en el manà, tant si els observem com que no. En això tothom hi està d'acord. A més, el manà, degut a la seva massa, forma, textura i moviment de les seves parts, té el poder de produir sensacions de malestar i a vegades de dolor agut i mals de ventre. Que aquestes idees de malestar i de dolor no es troben en el manà, sinó que són efectes de la seva acció en l'estómac, que no existeixen enlloc si no les percebem, tothom hi està també fàcilment d'acord. Així i tot, és difícil convèncer la gent que la dolçor i la blancor no estan realment en el manà; que no són més que efectes de l'acció del manà, pel moviment, la mida i la forma de les seves partícules sobre els ulls i el paladar; igual com el dolor i el malestar provocats pel manà no són manifestament res més que els efectes de la seva acció en l'estómac i els intestins deguts a la mida, el moviment i la forma de les seves parts insensibles; perquè ja hem mostrat que un cos no pot actuar de cap altra manera. [És difícil, doncs, figurar-se que la dolçor i la blancor no estan realment en el manà.] Com si el manà no pogués actuar sobre els ulls i el paladar i produir així en la ment certes idees particulars distintes, que en si mateix no té, malgrat que li concedim que sí que pot actuar sobre els intestins i l'estómac, produint per aquest fet idees distintes que en si mateix tampoc no té. Vist que totes aquestes idees són efectes de l'acció del manà, en diferents parts del cos, deguts a la mida, la forma, el nombre i el moviment de les seves parts, ¿per què hem de pensar que les idees produïdes pels ulls i el paladar han de ser més reals en el manà que les produïdes per l'estómac i els intestins?; o, ¿per què hem de pensar que el dolor i el malestar, idees que són efectes del manà, no existeixen enlloc, mentre no les sentim, i en canvi hem de considerar que la dolçor i la blancor, efectes igualment del mateix manà en altres parts del cos, per mitjans igualment desconeguts, sí que es troben en el manà, mal que no el vegem o no el tastem? Ens caldria trobar una raó per explicar-ho.

§ 19. Considerem ara els colors vermell i blanc del pòrfir; fem que no li toqui la llum: els colors s'esvaneixen, ja no produeix en nosaltres aquelles idees. Torna la llum i el pòrfir adquireix de nou les seves aparences. ¿Pot pensar algú que s'ha produït una alteració real en el pòrfir per la presència o l'absència de la llum, i que les idees de blancor i rojor es troben realment en el pòrfir il·luminat, quan sabem clarament que el pòrfir no té cap color quan està a les fosques? El que té, de fet, és una configuració de les seves partícules, tant de nit com de dia, que el fan apte, pel reflex de la llum en certes parts d'aquesta pedra dura, per produir en nosaltres la idea de rojor, i, pel reflex en altres, la idea de blancor. Però la blancor i la rojor no són mai en el pòrfir; només hi ha una textura que té el poder de produir aquestes sensacions en nosaltres.

§ 20. Molguem una ametlla i el seu clar color blanc canviarà a un color brut, i el seu sabor dolç passarà a ser-ne un d'oliós. ¿Quina alteració real pot produir l'acció d'una trituradora sobre un cos, que no sigui l'alteració de la seva textura?

§ 21. Havent distingit i entès d'aquesta manera les idees, estem en disposició d'explicar per què la mateixa aigua pot produir simultàniament la idea de fred en una mà i la idea de calor en l'altra, mentre que és impossible que la mateixa aigua, si aquestes idees es trobessin realment en l'aigua, pogués ser ensems calenta i freda. Perquè si imaginem que la calor, que sentim en una mà no és més que un cert tipus i grau de moviment en

les diminutes partícules dels nostres nervis, o esperits animals, podem entendre que és possible que la mateixa aigua pugui alhora produir la sensació de calor en una mà i la de fred en l'altra; cosa que amb la forma no passa mai: mai la forma produeix la idea de quadrat en una mà si ha produït la idea d'un globus en l'altra. Però si la sensació de fred i calor no és més que l'augment o la disminució del moviment en les diminutes partícules del nostre cos, causat pels corpuscles d'un altre cos, és fàcil entendre que si el moviment és major en una mà que en l'altra, quan s'aplica un cos a les dues mans de manera que en una les seves diminutes partícules tenen més moviment i en l'altra en tenen menys, augmentarà el moviment d'una mà i disminuirà el de l'altra, de forma que es produiran diferents sensacions de fred i calor, segons la diferent intensitat del moviment.

§ 22. En els paràgrafs precedents m'he compromès, potser més del que em proposava, en certes disquisicions físiques. Però ha estat necessari per entendre millor la natura de la sensació i per pensar distintament la diferència entre les qualitats dels objectes i les idees que produeixen en la ment; si no ho hagués fet, hauria estat impossible parlar d'una forma entenedora d'aquestes coses. Espero que se'm perdoni aquesta breu incursió en el camp de la filosofia natural, per considerar que és necessari en aquesta investigació distingir entre les qualitats primàries i reals dels objectes, que sempre hi ha en ells (a saber: solidesa, extensió, forma, nombre i moviment o repòs, qualitats que a vegades percebem; per exemple, quan els cossos en què es troben són suficientment grans com per a ser singularment discernides), de les qualitats secundàries i imputades, que no són altra cosa que els poders o potències de les diferents combinacions de les qualitats primàries, quan actuen sense que les discernim distintament. Així és com també podem arribar a saber quines idees són semblances, i quines no, d'alguna qualitat realment existent en els objectes, als quals apliquem els noms trets de les idees.

Tres classes de qualitats en els cossos

§ 23. Per tant, les qualitats que hi ha en els cossos són, si les considerem apropiadament, de tres classes.

Primer, la massa, la forma, el nombre, la situació i el moviment o el repòs de les seves parts sòlides; aquestes qualitats estan presents en els cossos, tant se val que les percebem com que no; i quan són d'una magnitud que permet descobrir-les, ens fem per mitjà d'elles una idea de la cosa, tal com és en si mateixa, com ho veiem clarament en els objectes artificials. Les anomeno *qualitats primàries*.

Segon, el poder que hi ha en qualsevol cos, per raó de les seves qualitats primàries insensibles, d'actuar d'una manera peculiar sobre els nostres sentits, i de produir per això mateix en nosaltres les diferents idees dels diversos colors, sons, olors, sabors, etc. Comunament se les anomena *qualitats sensibles*.

Tercer, el poder que hi ha en qualsevol cos, per raó de la particular constitució de les seves qualitats primàries, de produir tals canvis en la massa, la forma, la textura i el moviment d'un altre cos que el fa actuar sobre els nostres sentits d'una manera diferent de com ho havia fet anteriorment. I així el Sol té el poder de blanquejar la cera, i el foc de fondre el plom. Aquestes les anomenem usualment *poders*.

Crec que les qualitats de la primera classe, com ja s'ha dit, les podem anomenar

pròpiament *qualitats primàries, reals i originals*, perquè formen part de les coses mateixes, tant si són percebudes com si no; de les seves diferents modificacions depenen les qualitats secundàries.

Les dues altres classes són només *poders* per actuar de diferents maneres sobre les altres coses; aquests poders s'originen de . diverses modificacions de les qualitats primàries.

Les primeres són semblances. Les segones, creiem que són semblances, però no ho són. Les terceres ni són semblances ni ho pensem

§ 24. Però tot i que aquestes dues últimes classes són simplement poders, i res més que poders, que es refereixen a altres cossos i que deriven de diverses modificacions de les qualitats primàries, no obstant les pensem en general d'una manera del tot diferent. Perquè les de la segona classe, és a dir, els poders de produir diferents idees en nosaltres mitjançant els sentits, les contemplem com qualitats reals en les coses que ens causen sensacions. Però les de la tercera classe les anomenem *simples poders*, i és el que són; per exemple les idees de calor, de llum, que rebem del Sol per mitjà dels ulls, o pel tacte, comunament les considerem *qualitats reals*, existents en el Sol, i que hi són com alguna cosa més que simples poders. Però quan prenem en consideració el Sol, pel que fa a la cera a la qual fon o blanqueja, considerem la blancor o la blanesa produïdes en la cera no com a qualitats del Sol, sinó com a efectes dels seus poders. Tot i que, si ho pensem bé, aquestes qualitats de llum i calor, que són percepcions meves quan em sento escalfat o il·luminat pel Sol, no estan en el Sol ni més ni menys que hi són els canvis fets en la cera quan es blanqueja o s'ablaneix per causa seva. Els uns i les altres són igualment poders del Sol, que depenen de les seves qualitats primàries, amb les quals pot, en un cas, alterar talment la massa, la forma, la textura o el moviment d'algunes de les parts insensibles dels meus ulls, o de les mans, que produeix d'aquesta manera en mi les idees de llum o de calor; i pot, en l'altra, alterar talment la massa, la forma, la textura o el moviment de les parts insensibles de la cera, que poden produir en mi les idees distintes de blancor i fluïdesa.

§ 25. La raó per la qualles unes són considerades comunament qualitats reals i les altres només simples poders és, penso jo, perquè les idees que tenim de diferents colors, sons, etc., no contenen en si mateixes res de la massa, la forma o el moviment, i per això no tendim a pensar-les com efectes d'aquelles qualitats primeres, que no es presenten als nostres sentits com agents que prenen part en la seva producció, i amb les quals no semblen tenir cap congruència o connexió concebible. I així passa que procedim a imaginar que aquelles idees són semblances d'alguna cosa realment existent en els objectes: perquè la sensació no descobreix res de la massa, la forma o el moviment de les parts en la producció de les idees, i a més la raó no pot mostrar com els objectes poden produir en la ment les idees de blau o groc, etc., a partir de la massa, la forma o el moviment. Però en l'altre cas, en les accions dels cossos que s'alteren les qualitats els uns als altres, descobrim clarament que la qualitat produïda no té normalment cap semblança amb res que es trobi en la cosa que la produeix; per tant, la veiem com un simple efecte d'un poder o potència. Perquè, tot i que quan rebem del Sol la idea de calor o de llum tendim a pensar que es tracta de la percepció i la semblança d'una qualitat similar del Sol, no obstant això, quan veiem la cera o un rostre clar que canvia de color degut al Sol, no podem imaginar que es tracta de la recepció o de la semblança d'alguna cosa que hi ha al Sol, perquè no hi trobem aquests diferents colors en el Sol.

Com que els nostres sentits són capaços de percebre una semblança o una dissemblança de les qualitats sensibles en dos objectes externs diferents, amb molta conseqüència concloem que la producció de qualsevol qualitat sensible en un objecte és efecte d'un simple poder i no la comunicació d'una qualitat realment existent en l'agent, si no descobrim aquesta qualitat en la cosa que la va produir. Però com que els nostres sentits no són capaços de percebre cap dissemblança entre la idea produïda en nosaltres i la qualitat de l'objecte que la produeix, tendim a imaginar que les nostres idees són semblances d'alguna cosa existent en els objectes, i no els efectes de determinats poders situats en la modificació de les seves qualitats primàries, amb les quals les idees produïdes en nosaltres no mantenen cap semblança.

Les qualitats secundàries són de dues classes: primer, les perceptibles immediatament; segon, les perceptibles mediatament

§ 26. Per concloure, a part de les qualitats primàries que hi ha en els cossos, ja esmentades, és a dir, massa, forma, extensió, nombre i moviment de les seves parts sòlides, tota la resta de qualitats, mitjançant les quals ens adonem dels objectes i els diferenciem els uns dels altres, no són més que diferents poders que hi ha en els objectes i que depenen de les qualitats primàries; per mitjà d'aquestes qualitats, aquells poders poden produir en nosaltres diverses idees distintes, ja sigui actuant directament sobre el nostre cos, ja sigui actuant sobre els altres cossos, alterant les seves qualitats primàries i fent-les aptes per produir idees, diferents de les que els cossos produïen anteriorment. Les primeres, penso, es poden anomenar qualitats secundàries, immediatament perceptibles. Les segones, qualitats secundàries mediatament perceptibles.

LLIBRE IV

Capítol II Graus del coneixement

El coneixement sensitiu de l'existència concreta

§ 14. Aquests dos, *l'intuïtiu* i el *demonstratiu*, són els dos graus del nostre coneixement; tot allò que està per sota d'aquests dos graus, sigui quina sigui la seguretat amb què ho acceptem, no és més que fe o opinió: no és coneixement, almenys pel que fa a les veritats generals. De fet hi ha una altra percepció de la ment abocada a l'existència particular dels ens finits en l'exterior de nosaltres mateixos: l'acceptem com un coneixement que excedeix la mera probabilitat, però no ateny de manera plena cap dels dos graus de certesa ara esmentats. No hi ha res de més cert que la idea que rebem en les nostres ments d'un objecte exterior; i aquest és el coneixement intuïtiu. Però saber si existeix alguna cosa més que la simple idea en la nostra ment, o si podem a partir de la idea inferir amb certesa l'existència d'alguna cosa exterior a nosaltres, que correspongui a la idea, és una qüestió per alguns controvertible, perquè pot passar que tinguem idees en la ment sense que existeixin les coses a què es refereixen, o sense que cap objecte impressioni els nostres sentits. Però també en aquest assumpte, em penso, estem proveïts d'una evidència que ens fa superar el dubte. Perquè jo pregunto a qui vulgui si no està invenciblement i íntimament convençut que la percepció és diferent quan de dia veu el Solo quan només hi pensa de nit; quan tasta de fet l'absenta, o flaira realment una rosa, o quan només pensa en aquell sabor i en aquesta olor. Veiem tan clarament la diferència que hi ha entre una idea reviscuda en la ment mitjançant el record i aquella que arriba de fet a la nostra ment per mitjà dels sentits, com veiem la que hi ha entre dues idees distintes. I si algú diu: en un somni passa el mateix, i totes aquestes idees poden estar produïdes en la nostra ment sense que hi hagi cap objecte extern; aquest tal que somniï, si vol, que li dono la resposta següent: 1) que no importa massa que jo li elimini o no el seu dubte; si tot és un somni, no serveix ni raonar ni argumentar, la veritat i el coneixement no són res; 2) que crec que admetrà que hi ha una diferència molt clara entre somniar trobar-se dins d'un foc i trobar-s'hi realment. Amb tot, si està decidit a mostrar-se tan escèptic fins al punt de mantenir que el que jo anomeno «trobar-se realment dins d'un foc» no és més que un somni, i que per això manté que no podem saber amb certesa si coses com el foc existeixen en realitat sense nosaltres, li responc: que sabem amb certesa que se'n segueix plaer o dolor quan ens afecten determinats objectes -l'existència dels quals percebem, o somniem que percebem- mitjançant els nostres sentits; aquesta certesa és tan gran com la nostra felicitat o la nostra desgràcia, per sobre de les quals conèixer o existir deixen de tenir interès per a nosaltres. De manera que em penso que podem afegir a les dues formes precedents de coneixement també aquesta: la de l'existència dels objectes externs, mitjançant la percepció i la consciència que tenim de la recepció actual de les idees a partir dels objectes, i que podem admetre aquests tres graus de coneixement, a saber, *l'intuïtiu*, el *demonstratiu* i el *sensitiu*; en cadascun d'ells hi ha diferents graus i formes d'evidència i certesa.

Capítol IV

De la realitat del nostre coneixement

Objecció: si el coneixement està en les idees, pot ser totalment quimèric

§ 1. No dubto que, a hores d'ara, el meu lector potser tendeix a pensar que durant tot aquest temps he estat construint castells en l'aire, i que se sent inclinat adir-me: a què treu cap tot això? El coneixement, dirà, és només la percepció de l'acord i el desacord de les nostres idees: però, ¿qui sap què és el que poden ser aquestes idees? ¿Hi ha alguna cosa més extravagant que les imaginacions del cervell de l'home? ¿On és el cap que no pensa quimeres? O bé, si hi ha algú sensat i savi, ¿quina diferència hi haurà, segons les vostres regles, entre el seu coneixement i el del més extravagant fantasiàire del món? Ambdós tenen les seves idees i perceben l'acord o el desacord que hi pot haver entre elles. Si hi ha d'haver alguna diferència en les idees, l'avantatge estarà de part de l'home amb la imaginació ardorosa, perquè té més idees i aquestes són més intenses. De manera que, segons les vostres regles, se'm dirà, aquest últim serà el que més coneix. Si és veritat que tot coneixement rau només en la percepció de l'acord o el desacord de les nostres idees, les visions d'un visionari i els raonaments d'un home sensat tindran la mateixa certesa. Per tant, no importa com són les coses: basta que algú observi l'acord de les seves pròpies imaginacions i que parli amb congruència, que tot el que diu seran veritats i coses certes. Aquests castells en l'aire seran fortificacions segures de la veritat, com les demostracions d'Euclides. Que una harpia no és un centaure és d'aquesta manera un coneixement tan cert i és una veritat tan gran com ho és dir que un quadrat no és un cercle.

Però, ¿quina utilitat pot tenir tot aquest vistós coneixement de la imaginació humana per a qui vol saber la realitat de les coses? No tenen cap importància les imaginacions dels homes, l'únic que compta és el coneixement de les coses: només el coneixement dóna valor als nostres raonaments, i si preferim el coneixement d'un home al coneixement d'un altre és perquè el d'aquell és coneixement de les coses tal com són i no coneixença de somnis o imaginacions.

Resposta: no és aquest el cas, quan les idees es corresponen amb les coses

§ 2. A tot això responc que si el nostre coneixement de les idees s'esgota en elles i no va més enllà, quan de fet pretenem alguna cosa més, els pensaments més seriosos no seran gaire més útils que els somieigs d'un cervell embogit, i les veritats que s'hi fonamentaran no tindran gaire més pes que els discursos d'algú que veu les coses clares quan somnia i les sosté amb gran fermesa. Però tinc l'esperança que abans d'acabar mostraré amb evidència que aquesta via d'adquirir certesa per mitjà del coneixement de les nostres idees va una mica més enllà que la simple imaginació: i a més, crec que s'acabarà veient que tota la certesa que tenim de les veritats generals no rau sinó en el coneixement.

§ 3. És evident que la ment no coneix les coses d'una forma immediata, sinó per mediació de les idees que en té. El nostre coneixement, per tant, només és real en la mesura que hi ha conformitat entre les nostres idees i la realitat de les coses. Però, quin ha d'ésser aquí el criteri? ¿Com la ment, que no percep més que les seves pròpies idees, pot saber que es corresponen amb les coses en si mateixes? Encara que això presenta dificultats, crec que hi ha dues classes d'idees de les quals podem estar segurs que es

conformen a les coses.

Primer, les idees simples concorden realment amb les coses

§ 4. Les primeres en concordar amb les coses són les idees simples, perquè tenint en compte que la ment no pot produir-se-les ella sola han de ser necessàriament el producte de les coses que, actuant sobre la ment d'una forma natural, hi produeixen aquelles percepcions a les quals s'ordenen i adapten per la saviesa i la voluntat de Déu que ha fet la nostra natura. D'on se segueix que les idees simples no són ficcions de la nostra imaginació, sinó produccions naturals i regulars de les coses existents fora de nosaltres i que realment actuen sobre nosaltres; per aquesta raó carreguen sobre si tota la conformitat a què estan destinades, o bé la que requereix el nostre estat: perquè ens representen coses sota les aparences que aquestes últimes són capaces de produir en nosaltres, mitjançant les quals podem distingir les diferents classes de substàncies particulars, discernir els estats en què es troben i destinar-les a les nostres necessitats i al nostre ús. Així, la idea de blancor o la d'amargor, tal com està en la ment, sent exactament conforme al poder que hi ha en algun cos per produir-la, posseeix tota la congruïtat que li escau, o que ha de tenir, amb les coses de l'exterior. Aquesta congruïtat entre la nostra idea simple i l'existència de les coses és suficient per parlar de la realitat del coneixement.

En segon lloc, les idees complexes, llevat de la de substància

§ 5. En segon lloc, com que les idees complexes, tret de la de substància, són arquetipus construïts per la ment, i no pretenen ser còpies de res ni es refereixen a cap cosa existent com si fos el seu original, no poden deixar de tenir la conformitat que és necessària per tal que el seu coneixement sigui real. Perquè allò que no està dissenyat per representar res llevat d'ell mateix no pot ser mai capaç d'una representació falsa ni pot allunyar-nos d'una vertadera aprehensió de cap cosa, pel fet de no assemblar-s'hi. I d'aquesta mena són, excepte la substància, totes les idees complexes. Les quals, tal com he mostrat en un altre lloc, són combinacions d'idees, que la ment lliurement ajunta sense considerar si tenen cap connexió en la natura. D'aquí se'n deriva que totes les idees d'aquesta classe són considerades en si mateixes arquetipus, mentre que les coses només ens interessen pel fet que poden concordar amb les nostres idees. De manera que no podem estar més que infal·liblement segurs que tot el coneixement que aconseguim amb aquestes idees és real i comprèn les coses mateixes. Perquè en tots els nostres pensaments, raonaments i discursos d'aquest gènere, tenim presents les coses només pel fet que es conformen a les nostres idees. De manera que, mitjançant les idees, no podem deixar d'atènyer una certa indubtable realitat.

Realitat del coneixement matemàtic

§ 6. No dubto que se'm concedirà fàcilment que el coneixement que podem tenir de veritats matemàtiques no és només cert, sinó també real, perquè no consisteix en la mera visió buida d'inútils quimeres del cervell. Tanmateix, si ho considerem bé, descobrirem que només és coneixement de les nostres idees. El matemàtic considera la veritat i les propietats que pertanyen a un rectangle o a un cercle només perquè existeixen en la idea de la seva ment, perquè pot ser que mai en la vida tindrà un encontre amb cap d'aquestes figures existint matemàticament, és a dir, exactament vertaderes. Amb tot, el coneixement que ell té de les veritats o propietats que

pertanyen a un cercle, o a qualsevol altra figura matemàtica, són vertaderes i certes fins i tot aplicades a les coses reals existents: perquè les coses reals entren en aquest tipus de proposicions i se les té en compte només pel fet que concorden amb els arquetipus de la ment. ¿És veritat, si ho afirmem d'una idea de triangle, que els seus tres angles són iguals a dos de rectes? Doncs això també és veritat afirmat d'un triangle realment existent en qualsevol lloc. Qualsevol altra figura existent, que no correspongui exactament a la idea de triangle de la ment del matemàtic, no queda inclosa en absolut en aquesta proposició. I, per tant, ell sap de cert que tot el seu coneixement d'aquestes idees és coneixement real: perquè, com que considera les coses només perquè es conformen a les seves idees, té la certesa que tot el que coneix d'aquelles figures quan tenen una simple existència ideal en la seva ment també val per les mateixes figures quan tenen una existència real en la matèria; en les seves consideracions només hi entren purament les figures, que són sempre les mateixes, onsevulga i comsevulla que existeixin.

Realitat del coneixement moral

§ 7. Se'n segueix que el coneixement moral és tan capaç de certesa real com el matemàtic. Perquè sent la certesa només la percepció de l'acord o el desacord de les nostres idees, i la demostració la percepció només d'aquest acord mitjançant la intervenció d'altres idees intermèdies, les nostres idees morals, igual que les matemàtiques, són en si mateixes arquetipus, i per tant són idees completes i adequades; qualsevol acord o desacord que puguem trobar entre aquestes idees produirà coneixement real, igual com passa amb les figures matemàtiques.

No es requereix l'existència perquè el coneixement sigui real

§ 8. Per aconseguir coneixement i certesa es requereix que tinguem idees determinades, i per fer que el nostre coneixement sigui real es requereix que les idees es conformin als seus arquetipus. D'altra banda, no cal trobar estrany que emplaci la certesa del nostre coneixement en la consideració de les nostres idees, cuidant-me poc i preocupant-me també poc (com pot semblar) de l'existència real de les coses: la major part dels discursos, on s'exposen els pensaments i les disputes d'aquells que no pretenen altra cosa que dedicar-se a investigar la veritat i la certesa, no són de fet, tal com ho entenc jo després d'examinar-ho bé, sinó proposicions generals i nocions que no contemplen l'existència. Els discursos dels matemàtics sobre la quadratura del cercle, les seccions còniques, o qualsevol altra part de la matemàtica, no s'interessen per l'existència de cap d'aquestes figures, i les seves demostracions, que depenen de les seves idees, són sempre les mateixes, tant se val que existeixi com que no en el món un quadrat o un cercle. D'igual manera, la veritat i la certesa dels discursos morals fan abstracció de la vida dels homes i de l'existència o no de virtuts en el món, de les quals tracten. Tampoc deixen de ser vertaders els *Oficis* de Ciceró pel fet que no hi hagi ningú en el món que practiqui exactament les seves regles i visqui d'acord amb el model d'home virtuós que ens va donar, i que, quan ell escrivia, no existia enlloc, sinó només com a idea. Si és veritat especulativament, és a dir, en l'ordre de les idees, que «l'assassinat mereix la pena de mort», també ho serà en realitat .de tota acció que s'adeqüi a la idea d'assassinat. En la resta d'accions, la veritat d'aquesta proposició no es té en compte. I és el mateix que passa en totes les espècies de coses que no tenen altra essència que la de ser una idea en la ment dels homes.

Tampoc serà menys veritat o menys cert el coneixement pel fet que les idees morals siguin obra nostra

§ 9. Però algú dirà que si posem el coneixement moral en la contemplació de les idees i que aquestes, igual que altres modes, són invenció nostra, ¿quina noció més estranya no tindrem de la justícia i la templança? ¿Quina confusió de virtuts i vicis no hi haurà, si cada u es pot confegir en aquest assumpte la idea que li agradi? No hi haurà cap confusió ni cap desordre en les coses ni en els raonaments que fem sobre les coses; no pas més del que hi podria haver (en matemàtiques) en una demostració o canvi de les propietats de les figures i les seves mútues relacions, si algú es fabrica un triangle amb quatre angles, o un trapezi amb quatre angles rectes: és a dir, per dir-ho planament, si algú canvia els noms de les figures i anomena amb un nom diferent allò que els matemàtics anomenen ordinàriament amb un altre. Suposem que algú es fabrica per si mateix la idea d'una figura amb tres angles, un dels quals és un recte, i l'anomena, perquè vol, equilàter o trapezi, o qualsevol altra cosa; les propietats i les demostracions respectives d'aquesta idea seran les mateixes que si l'anomenés triangle rectangle. Admeto que el canvi de nom, degut a la impropietat del llenguatge, confondrà en principi qui ignori la idea que hi ha sota el nom, però tan bon punt dibuixem la figura, les propietats de la idea i les demostracions seran manifestes i clares. Passa exactament el mateix en el coneixement moral: suposem que algú té la idea d'arrabassar dels altres, sense el seu consentiment, allò que s'han guanyat amb el seu treball honest i ho anomena «justícia», perquè vol. Aquest tal, en aquest cas, adopta el nom sense la idea que li correspon, i s'equivoca adjuntant al nom una altra idea fabricada per ell. Però separem la idea del nom o acceptem-la tal com és en boca de tots, i veurem que a la idea li corresponen els mateixos fets que li correspondrien si l'anomenéssim «injustícia». De fet, els noms erronis en els discursos morals provoquen ordinàriament més desordres, perquè no se'ls rectifica tan fàcilment com en matemàtiques, on un cop feta i vista la figura, el nom es fa inútil i perd força. Perquè, ¿quina necessitat hi ha del signe quan està present la cosa significada? Però en els noms morals això no s'aconsegueix tan fàcilment i amb tan poc temps, degut a tantes combinacions com entren en la constitució de les idees complexes d'aquests modes. No obstant això, i malgrat això, l'error del nom en alguna d'aquestes idees, en sentit contrari al que normalment té en el llenguatge moral, no impedeix que puguem tenir un coneixement cert i demostratiu dels seus diferents acords i desacords, mentre, com en matemàtiques, miréssim de mantenir definides amb precisió les mateixes idees i de seguir el rastre de les seves diverses relacions, sense deixar-nos confondre pels noms. Separem la idea en qüestió del signe que la representa, i el nostre coneixement progressarà igualment en el descobriment de la veritat i la certesa reals, siguin quins siguin els noms que fem servir.

El mal ús dels noms no altera la certesa del coneixement

§ 10. Hem de tenir en compte una altra cosa i és que, en aquells casos en què Déu o qualsevol altre legislador ha definit alguns noms morals de manera que ha constituït amb ells l'essència de l'espècie a la qual pertany el nom, no és segur aplicar-los o bé utilitzar-los d'una altra manera. Però en els altres casos és simplement impropietat de llenguatge aplicar-los en sentit contrari a l'ús comú del país. I tampoc això altera la certesa del coneixement que haurem pogut adquirir mitjançant la deguda consideració i comparació de les idees, incloses les anomenades amb noms estranys.

Les idees de les substàncies tenen els seus arquetipus fora de nosaltres

§ 11. En tercer lloc, hi ha una altra classe d'idees complexes que, degut al fet que es refereixen a arquetipus que es troben fora de nosaltres, poden diferir d'ells i per aquesta raó li pot faltar realitat al coneixement que en tenim. D'aquest tipus són les nostres idees de substàncies, que com que consisteixen en una col·lecció d'idees simples, suposadament tretes dels objectes de la natura, poden diferir d'aquests objectes perquè tenen més idees o altres idees conjuntes que les que de fet troben unides en les coses mateixes. D'això se'n deriva que pot passar que no siguin, i efectivament sovint no són, exactament conformes a les coses.

En la mesura en què les idees es conformen als arquetipus, el coneixement que en tenim és real

§ 12. Dic, doncs, que per a tenir idees de les substàncies que puguin subministrar-nos coneixement real, en la mesura en què siguin conformes a les coses, no basta, com passa amb els modes, posar juntes idees que no siguin incompatibles, baldament no hagin existit mai anteriorment com a tals; per exemple, les idees de *sacrilegi*, *perjuri*, etc., eren idees reals i vertaderes tant abans com després d'haver existit cap fet d'aquesta mena. Sinó que, com que suposem que les nostres idees de substàncies són còpies, referents a arquetipus que es troben fora de nosaltres, cal que s'hagin constituït d'acord amb alguna cosa que existeix o hagi existit; no poden consistir simplement en idees unides a voluntat en els nostres pensaments, sense cap model real d'on s'hagin extret, encara que no percebéssim cap inconsistència en aquesta combinació. La raó és que, com que no sabem quina és la constitució real de les substàncies, de la qual depenen les nostres idees simples, però que a més és realment la causa de l'estricta unió d'algunes d'elles amb altres i de l'exclusió d'altres, de molt poques d'aquestes idees podem saber quines són inconsistents o no en la natura, més enllà del que forneix l'experiència o l'observació sensible. En això es fonamenta, en conseqüència, la realitat del nostre coneixement referent a les substàncies, és a dir, en l'exigència que totes les idees complexes que apliquem a les substàncies han d'estar constituïdes només per les idees simples que hem pogut descobrir coexistents en la natura. Sent aleshores les nostres idees vertaderes còpies, però potser no gaire exactes, són també objecte de coneixement real (si és que en tenim cap). El qual (com ja s'ha demostrat) veurem que no s'estén gaire enllà: però en la mesura que ho fa, és coneixement real. Siguin les que siguin les idees que tenim, l'acord que veiem que tenen les unes amb les altres és coneixement. Si es tracta d'idees abstractes, serà coneixement general. Però perquè sigui real en el cas de les substàncies, cal que les idees s'hagin extret de l'existència real de les coses. Les idees simples que hàgim descobert com a coexistents en una substància podem unir-les confiadament de nou per construir-nos idees abstractes de substàncies. Perquè tot allò que ha estat unit un cop en la natura pot ser unit de nou una altra vegada.

JOHN LOCKE, *An Essay concerning Human Understanding*, traducció d'ANTONI MARTÍNEZ-RIU, a partir de l'edició de Peter H. Nidditch, Oxford, At the Clarendon Press, 1975, pàg. 48-51; 132-143; 536-538; 562-569.